

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

на засіданні кафедри історії всесвітньої історії
(протокол № 3 від 7 жовтня 2022 р.)

на засіданні Вченої ради факультету суспільно-гуманітарних наук
(протокол № __ від _____ 2022 р.)

ОБҐРУНТУВАННЯ

наукової теми «Антропологічний вимір культурно-цивілізаційного поступу народів Європи (від ранньомодерної доби до сьогодення)»

ПІБ виконавця / виконавців / керівника наукового дослідження (наукової теми): Срібняк Ігор Володимирович

Термін виконання: 2023-2028 рр. _____

Актуальність теми зумовлена її науковою значимістю й суспільним запитом щодо якості підготовки історика-всесвітника, який би досконало володів як дослідницькими навичками, так і педагогічними вміннями та іноземними мовами, здатного до концептуального розгляду історичних процесів як в рамках Європи, так і усього світу.

Осмислюючи сутність антропологічного коду європейської культури і цивілізації викладачі кафедри всесвітньої історії спиратимуться на історіографічні надбання провідних істориків європейських країн, враховуючи, що європейський антропоцентризм і його осмислення мають давні традиції, коріння яких сягають доби античності. Так чи інакше, ця проблема постала в процесі формування наукових засад європейської історіографії, сучасний фундамент якої заклали чільні представники славнозвісної *Школи Анналів*, визначивши такі її ознаки як самобутність, окремішність та оригінальність.

Видається доцільним звернутися до теоретико-методологічних і філософських положень класиків антропологізму, зокрема, до книги Е.Тейлора «Вступ до вивчення людини і цивілізації: Антропологія», до праць Альфреда Джозефа Тойнбі, Г.Спенсера, Дж.Фрезера, Е.Танюра, Ш.Латурно, В.Вундта, Л.Моргана та ін., автори яких сформулювали важливі для розуміння антропології європейської цивілізації теорії еволюціонізму і прогресу, єдності людського роду і культури, цивілізаційного розвитку, ролі локальних цивілізацій в історії людства, успішно застосовуючи ці концепції під час аналізу антропологічного коду європейської культури і цивілізації.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі загальної теорії антропологічного розуміння європейської цивілізації з'ясувати сутність її антропологічного коду, дати відповіді на питання: що являє собою людина, які пріоритети її походження, як змінювалося місце європейців у природі та суспільстві, культурі й духовності, яку еволюцію пройшли народи Європи.

Важливим є відстежити провідні тенденції зростання ролі європейських народів у контексті розвитку світової культури і цивілізації, починаючи з ранньомодерних часів і закінчуючи сучасністю. Пріоритетне місце буде відведено осмисленню антропологічних уроків минулого, обґрунтуванню шляхів подальшого зростання ролі європейських народів у досягненні цілісності та взаємодії культури і цивілізації в сучасних умовах.

Завдання дослідження:

- з'ясувати сутність антропологічного коду європейської культури і цивілізації, його історичні та теоретико-методологічні засади;
- дослідити структуру антропоцентризму європейської культури і цивілізації;
- висвітлити особливості антропологічного коду культури європейських народів, їх еволюцію та внесок у світовий культурно-цивілізаційний процес;
- проаналізувати антропокультурні та ментальні процеси в Європі за нової та новітньої доби;
- виявити
- висвітлити антропологію пізнього націотворення в європейських країнах і роль провідних європейських мислителів як носіїв та виразників антропологічного коду європейців;
- окреслити наслідки національного пробудження в країнах Центрально-Східної Європи;
- розкрити сутність антропологічного повороту в умовах утвердження незалежності країн «молодої Європи» та євроінтеграційних зусиль урядів держав «старої Європи»;
- опрацювати і сформулювати пропозиції, спрямовані на подальше зростання ролі антропологічного чинника в розвитку європейської культури і цивілізації.

Об'єктом дослідження виступатимуть загальні закономірності і тенденції розвитку людини в контексті суспільно-політичних, соціокультурних, господарських, інституційних, міжособистісних зв'язків, її уявлень про свої потреби і проблеми, які спонукають підтримувати, порушувати і створювати елементи власної соціокультурної діяльності.

Предмет дослідження – антропологічний вимір культурно-цивілізаційного поступу народів Європи (від ранньомодерної доби до сьогодення).

Методологія. Дослідження антропологічного коду європейської культури і цивілізації, як багато в чому нової міждисциплінарної проблеми, вимагає осучаснення традиційного методологічного інструментарію з врахуванням надбань цивілізаційного, синергетичного та антропологічного підходів, нового розуміння усталених принципів наукового пізнання – історизму, антропологізму, системності, комплексності, наступності, об'єктивності, спростування деяких хибних тверджень та ін., використання світового досвіду антропологічних студій. Поряд із традиційними методами аналізу та синтезу, періодизації і класифікації, історико-генетичним, історико-порівняльним, історико-типологічним, текстологічним, інтерпретаційним та ін.

видається доцільним застосувати й методи суміжних наук: антропології, культурології, етнографії, соціології, філології, географії, статистики та ін. Ключове місце посів антропо-культурологічний аналіз людини і суспільства, культури і цивілізації, парадигма якого ґрунтується на концептуальних людинознавчих і культурологічних підходах Т.Бенфея, А.Бергсона, М.Вебера, Ф.Гізо, Е.Гуссерля, Ф.Дескала, А.Кам'ю, Е.Кассіра, Р.Колінгвуда, А.Куна, К.Леві-Стросса, Г.Ріккєрта, Е.Тейлора, З.Фрейда, К.Юнга, К.Ясперса, на теоретичних надбаннях цивілізаційної теорії А.Джозефа, Ю.Лотмана, А.Тойнбі, Е.Тоффлера, О.Шпенглера, Л.Февра та ін.

Квінтесенцією їх теоретичних надбань став цивілізаційний підхід до дослідження антропологічного коду європейської культури і цивілізації, який дозволяє комплексно і системно застосувати методи, способи та засоби пізнання, взяті із методології історії, філософії, антропології, культурології, соціології, політології, психології та інших наук, провести синтез знань на міждисциплінарному рівні.

Разом з тим його застосування дає змогу ширше скористатися напрацюваннями світової антропології та культурології, надбаннями постмодернізму, структуралізму і синергетизму. Також цивілізаційний підхід відкриває можливість звести до мінімуму негативні наслідки формаційного трактування історичного процесу, остаточно подолати марксистські догми методології історичного матеріалізму і економічного детермінізму, максимально зреалізувати принцип домінування духовного по відношенню до матеріального, пріоритет особи та визнання еволюційного розвитку цивілізації і ментальності.

Важливим є й те, що завдяки цивілізаційному підходу можна вбудувати антропологічний код європейської культури і цивілізації у світовий цивілізаційний простір, повніше залучити методи компаративістики до його пізнання, глибше усвідомити сильні та слабкі сторони інформаційного суспільства, т.зв. глобальної та плюральної антропології, небезпеку деконструкції людиноцентризму і гуманізму загалом.

Системна розробка даної наукової теми передбачає використання надбань історичної антропології, за теоретико-методологічним підходом якої головним об'єктом історичного пізнання є людина, а не окремі історичні події та процеси. Для історичної антропології властиве цілісне розуміння суспільства як єдності економічної структури, соціальної організації та культури, тобто «всієї сукупності соціальних відносин».

Одним із найважливіших напрямів історичної антропології сьогодні є історія людських цивілізацій і ментальності – панівних у суспільстві установок свідомості, системи образів та уявлень, – дослідження якої дає можливість пояснити складний взаємозв'язок духовного і соціального розвитку, причини як типових історичних фактів, так і унікальних подій-казусів (Жак Ле Гофф, Жорж Дюбі, Джеймс Фрезер та ін.).

Такий підхід привів до формування концепції «двох історичних реальностей» – реальності «як такої» та «уявлень про себе», які ця реальність створює у людей конкретної епохи. Антропологічний підхід є одним із

методологічних напрямів постмодернізму в історичній науці, він набув поширення спочатку в медієвістичних дослідженнях, а відтак поширився на всі інші епохи – античність, Новий час та сучасність.

Одним із найважливіших напрямів історико-культурологічних досліджень виступає культурна антропологія – сегмент знань про людину в системі культури, про культуру як форму життєдіяльності людини. З неї тісно сусідить теологічна, або релігійна антропологія, психологічна антропологія, когнітивна антропологія (вивчає проблеми пізнання людиною світу). Культурна антропологія тісно пов'язана з етнографією, активно використовує етнографічні матеріали. Культурна антропологія охоплює етнографію (вивчає окремі культури), етнологію (теоретично узагальнюючий матеріал етнографії), загальні антропологічні теорії, відомості зі сфери лінгвістики, археології, історії суспільства і культури, релігієзнавства.

Видається доцільним використати й інструментарій політичної антропології, яка зосереджується на участі людини в політичних процесах та політичних інститутах, вивчаючи вже сформовані народи світу з метою виявлення особливостей політичної організації в історичній динаміці. Політична антропологія має велике значення для розуміння політичних процесів та механізмів організації владних відносин у сучасних суспільних системах, адже у фокусі уваги цієї дисципліни знаходиться широкий спектр владної проблематики: дослідження архаїчних суспільств і традиційних відносин влади, заснованих на традиціях, табуванні, символіці, ритуалах тощо; вивчення процесу адаптації (інкорпорації) традиційних відносин влади до новостворених адміністративних та політичних інститутів насамперед у країнах, що розвиваються; виявлення архаїчних елементів, форм і проявів владних відносин у сучасних суспільствах; аналіз неформальних відносин влади, антропологічний вимір політичного простору, негативні прояви людського фактора у владі. Політична антропологія порівняно молода дисципліна, тому сьогодні вона переважно використовує загальнонаукові методи і понятійно-категоріальний апарат політології. Ключовими для цієї наукової дисципліни є поняття «політичний процес», «політична культура» та «влада», яким вона надає власного змісту.

Нарешті, плідним буде й застосування інструментарію соціокультурної антропології, яка є невіддільна від цивілізаційної і вивчає процеси становлення і розвитку людини, суспільства і культури в контексті цивілізаційних процесів. Це відносно цілісна система знань, що формується на перетині кількох напрямів: етнології, етнографії, антропології. Соціокультурна антропологія досліджує не саме суспільство як таке, а людину як творця цього суспільства і цієї культури. Вона ставить за мету з'ясувати, завдяки яким процесам культура досягає певних щаблів цивілізаційного розвитку. Але для цього необхідно мати на увазі принаймні п'ять основних пізнавальних орієнтацій – людинознавчу, цивілізаційну, філософську, історичну, етнологічну, психологічну і теоретичну. Культурологи часто протиставляють різні сфери культурологічного пізнання, оскільки кожній пізнавальній орієнтації відповідає особливий методологічний підхід. Для глибшого розуміння предмета соціокультурної антропології

необхідно враховувати неоднорідний характер наук про культуру і людину. Відомо, що в соціокультурну та цивілізаційну антропологію ґрунтується на надбаннях різних галузей науки – філософії, соціології, історії, етнології, політології, правознавства, культурології, психології, педагогіки, мовознавства, семіотики та ін. Усі вони з різних точок зору і, відповідно, по-різному вивчають людину в системі культури і цивілізації.

Методи дослідження включають у себе *аналіз, синтез та систематизація* – з метою з'ясування дослідженості наукової проблеми й уточнення її термінологічного апарату; *дихронність* – для періодизації історичних процесів для виділення окремих стадій в розвитку досліджуваного об'єкта; *внутрішню критику* – для джерелознавчого аналізу документів; *історико-генетичний* – для з'ясування причинно-наслідкових зв'язків між історичними подіями; *історико-порівняльний* – для виявлення загального й особливого в історичних явищах і зіставлення кількісних характеристик явищ; *історико-статистичний* – для опрацювання статистичної інформації; *культурологічний* – для аналізу інтелектуального простору й культурного середовища; *описовий* – для визначення якісних характеристик аналізованих суспільних процесів; *теоретичного узагальнення* – для формулювання відповідних висновків.

Очікувані теоретична та практична значущість дослідження:

Науковими результатами виконання дослідження стануть розроблені й описані **на теоретичному рівні:** обґрунтування теоретичних засад і категоріального апарату культурно-цивілізаційного поступу народів Європи (від ранньомодерної доби до сьогодення), і зокрема його антропологічний вимір; визначення етапів культурно-цивілізаційного процесу та систематизація концепцій цивілізаційного процесу.

Практичний рівень передбачає підготовку та публікацію 6 (шести) колективних/індивідуальних монографій, а також циклу статей у зарубіжних та українських наукових журналах (у т.ч. й тих, які входять до наукометричних баз даних), залучення до вивчення цього наукового напрямку студентів старших курсів бакалаврату, магістрантів та аспірантів шляхом визначення для них відповідних тем для комплексної розробки, підготовки спільних з ними публікацій; щорічного проведення міжнародної наукової конференції, написання та публікації навчально-методичної літератури, що уможливить сформувати у студентів достатні для успішного оволодіння компетенціями історика (у двоїстій парадигмі – дослідник-викладач).

Результати виконання наукового дослідження будуть відображені у проміжних річних звітах кафедри, колективних монографіях, статтях, у т.ч. у фахових виданнях та журналах, що входять до наукометричних баз даних.

ПЛАН РЕАЛІЗАЦІЇ НАУКОВОЇ ТЕМИ

№	Етап / Назва дослідження	Очікувані результати		Очікувані наукові продукти (статті, монографії тощо)	Дата виконання	Виконавці
		на теоретичному рівні	на практичному рівні			
1.	Перший, «підготовчий»	Постановка завдання та осмислення визначальних теоретико-практичних аспектів наукової проблеми та методологічних засад досліджень з обраної теми.	Підбір джерел, написання текстів	Наукові статті. Публікація колективної монографії. Узагальнений науковий звіт. Проведення міжнародної конференції	1.01. – 31.12.1923	Гринь Д.К., Горпинченко І.В., Драч О.О., Завадський В.М., Надтока Г.М., Рій Г.Є., Саган Г.В., Срібняк І.В.
2.	Другий, «мобілізаційний»	Обґрунтування системотвірних компонентів (концептуально-цільового, змістово-технологічного, організаційно-процесуального) історичного дослідження	Класифікація джерел, написання текстів	Наукові статті. Публікація колективної монографії. Узагальнений науковий звіт. Проведення міжнародної конференції.	1.01. – 31.12.1924	Гринь Д.К., Горпинченко І.В., Драч О.О., Завадський В.М., Надтока Г.М., Рій Г.Є., Саган Г.В., Срібняк І.В.
3.	Третій, «серцевинний»	Моніторинг результативності обґрунтованих компонентів і розробленої структурно-функціональної моделі написання історичних текстів викладачами кафедри всесвітньої історії	Відбір джерел, написання текстів	Наукові статті. Публікація колективної монографії. Узагальнений науковий звіт. Проведення міжнародної конференції	1.01. – 31.12.1925	Гринь Д.К., Горпинченко І.В., Драч О.О., Завадський В.М., Надтока Г.М., Рій Г.Є., Саган Г.В., Срібняк І.В.
4.	Четвертий, «завершальний»	Осмислення теоретичних узагальнень, сформульованих в наукових працях викладачів кафедри всесвітньої історії	Систематизація джерел, написання текстів	Наукові статті. Публікація колективної монографії. Узагальнений науковий звіт. Проведення міжнародної конференції	1.01. – 31.12.1926	Гринь Д.К., Горпинченко І.В., Драч О.О., Завадський В.М., Надтока Г.М., Рій Г.Є., Саган Г.В., Срібняк І.В.
5.	П'ятий, «підсумковий»	Впровадження в освітній процес теоретичних узагальнень, сформульованих в наукових працях	Змістово-технологічне опрацювання джерел, написання текстів	Наукові статті. Публікація колективної монографії. Узагальнений науковий	1.01. – 31.12.1927	Гринь Д.К., Горпинченко І.В., Драч О.О.,

		викладачів кафедри всесвітньої історії		звіт. Проведення міжнародної конференції		Завадський В.М., Надтока Г.М., Рій Г.Є., Саган Г.В., Срібняк І.В.
6.	Шостий, «фінальний»	Популяризація теоретичних узагальнень, сформульованих в наукових працях викладачів кафедри всесвітньої історії	Використання джерел, написання текстів	Наукові статті. Публікація колективної монографії. Узагальнений науковий звіт. Проведення міжнародної конференції	1.01. – 31.12.1928	Гринь Д.К., Горпинченко І.В., Драч О.О., Завадський В.М., Надтока Г.М., Рій Г.Є., Саган Г.В., Срібняк І.В.

Виконавці:

Срібняк І.В.

Таборіві «світи» полонених та інтернованих вояків-українців на теренах європейських країн (1914-1925 рр.); історія української політичної еміграції (міжвоєнна доба)

Надтока Г.М.

Історія релігій, етноконфесійні процеси в Європі, історія міжнародних відносин (XIX-XX ст.)

Драч О.О.

Жінки в умовах модерних трансформацій в Європі кінця XVIII – початку XX ст.: освіченість, професійність, соціальна реалізація за єго-документами
Гендерна парадигма середньої і вищої освіти Східної Європи модерної доби: інституції, викладачі і здобувачі / здобувачки у вимірі педагогічної антропології і повсякдення

Саган Г.В.

Історія формування української діаспори в Європі (XX – початок XXI ст.)

Гринь Д.К.

Соціальна стратифікація населення: європейський досвід

Горпинченко І.В.

«Етноконфесійні процеси в Центрально-Східній Європі XIX – початок XX ст.»

Завадський В.М.

Євроінтеграційні процеси: шляхи та перспективи

Рій Г.Є.

Транснаціональна історія Східної Європи в часи Холодної війни